

KİMLİK İNŞASI VE POLİTİKAYA AKTARIMI

Ergin ULUSOY¹

ÖZET

Kimlik, insanın var olma süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır ve öznenin kurulumunda özneye simbiyotik bir ilişki içerisindedir. Kültürel birikintilerle şekillenen kimlik, hem özne tarafından yaratılan sosyo-psikolojik bir ana karnı hem de özneyi biçimlendiren bir tür kalıp işlevindedir. Bir açıdan öznenin ve onun biricikliğinin inşası olan kimlik, diğer bir açıdansa benzeşmenin, erimenin ve çözünmenin alanıdır. Dolayısıyla hem ortaklaştırıcı hem de ayırıştırıcı bir özelliği vardır. Koşullar ve kültür etkisinde belirginleşen çıkarlardaki farklılaşma ve aidiyet ilişkileri, kimlikler üzerinden anlamlandırılır ve kurumsallaşır. Kurumsallaşma ise beraberinde toplumsal düzlemde görünürleşmeyi ve politikleşmeyi getirir. Böylece kimlikler toplumsallaşma sürecinde çıkarlardaki farklılaşmaya olan inancın kurumsallaşarak politikleşmesine karşılık gelirler. Kimliklerin toplumsal kurulumu anlaşmazlıkların, çatışmaların ve savaşların ortaya çıkmasında etkili olan kavramsal bütün olarak politikaya aktarılır. Bu nedenle günümüzde değerler ve çıkarlar arasındaki farklılaşmalara dayanan anlaşmazlıkların politik bir anlamlandırmasını yapabilmek için kimliklere odaklanmak önemlidir. Çalışmamız bu bağlamda kimlikler ile anlaşmazlıklar-çatışmalar arasındaki ilişkinin psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin yardımıyla değerlendirildiği politik bir açılıma hüviyetindedir.

Anahtar Kavramlar: Kimlik, Bireysel Kimlik, Grup Kimliği, Popülizm, Kimlik ve Siyaset.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, erulusoy@nny.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0145-7729>

Makalenin gönderilme tarihi: 22 Şubat 2020

Kabul tarihi: 12 Ekim 2020

IDENTITY BUILDING AND ITS REFLECTION IN POLICY

ABSTRACT

Identity is an integral part of human's existence processes and is in a symbiotic relationship with the subject in the establishment of the subject. The identity shaped by cultural accumulations is a socio-psychological mother-abutment created by the subject as well as a form of mold that shapes the essence. Identity, which is the construction of the subject and its uniqueness in one sense, is the domain of analogy and dissolution from another angle. It is therefore both a cooperative and a parsing feature. The differentiation and belonging associations that are evident in conditions and culture influences are understood and institutionalized through identities. Institutionalization brings with it the socialization and politicization. Thus, identities correspond to institutionalization and politicization of the belief in differentiation in the process of socialization. The social establishment of identities is conveyed to the politics as a conceptual whole which is effective in the emergence of conflicts and wars.. For this reason, it is important today to focus on identities in order to be able to make a political meaning of disagreements based on differentiation between values and interests. Our work is in this context a political explanation that the relationship between identities and conflicts is assessed with the help of the psychology and sociological sciences.

Keywords: Identity, Individual Identity, Group Identity, Populism, Identity and Politics.

GİRİŞ

Kimlik insanın toplumsal varoluşunun bir boyutudur. Özellikle benlik kavrayışı üzerinden varlığını anlamaya ve tanımlamaya başlayan insanın bu süreç içerisinde eş anlı olarak ortaya koyduğu bir kendini anlamlandırma çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Dış dünyanın dinamik yapısıyla insanın kişiliği arasındaki temas noktasında ortaya çıkarak genişleyen ve katmanlaşan; iç ve dış katmanların birbirleriyle etkileşimlerinden doğan, bireyin dış dünyaya karşı kendini dışsallaştırma ve ifade etme biçimidir. Dahası ilerleyen süreçte kişinin toplumsal alana karışması, toplumsal deneyime ve etkileşime katılmasıyla birlikte biçimlenen grup aidiyetlerinin ve grup kimliklerinin de alt yapısını oluşturmaktadır. Bu dâhil olma ve içersenme düzeninde kişi bireysel kimliğiyle dâhil olduğu bir üst kimlik yani bir grup kimliği de edinir. Grup kimliği onaylanma ve ait olma hissi nedeniyle bireyin toplumsal varoluşunun, bireysel kimlikle birlikte, ikinci zorunlu boyutunu oluşturur. Grup kimliği ile bireysel kimlik arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmakla birlikte, grup kimliği sahip olduğu iktidara erişim potansiyelleri ile bireysel kimliği kapsar, onu biçimlendirir hatta bazı koşullarda onu ele geçirir.

Bireysel kimlik niteliksel bakımdan anlam ifade ederken grup kimlikleri hem bireyleri bir araya getirmelerinden kaynaklanan niceliksel güçleri hem de bireysel kimliklerin anlamlı bir toplamı olma özelliğinden dolayı niteliksel bir güce sahiptir. Yani hem tek tek bireylerin toplumsal yaşamdaki rolleri, meslekleri, statüleri vb. etkilerinin grup içi etkileşimlerle artan niteliksel gücü hem de bireylerin toplumsal yaşam içerisindeki failliklerinden kaynaklı potansiyel fiili etkileri ve belirginliklerinin gruba kazandırdığı avantajlar söz konusudur. Grup kimliklerinin toplumsalın inşasında sergiledikleri bu çift boyutluluk, onların, toplumsal alanda ağırlık merkezi haline gelmelerine katkı sağlar. Bu nedenle kurumsal bir nitelik kazanmış her grup kimliği aynı zamanda politik açıdan da etkili bir belirleyen durumuna gelir. Zira her kimlik toplumsal manada bir varoluş veçhesidir. Varoluşun kendine özgü bir takım gereksinimleri vardır. Bunlar grup kimliği altında buluşup birleştikleri zaman kamusal bir nitelik kazanırlar. Böylece gereksinimler talepler olarak kamusal alana çıkarlar. Grup kimlikleri de toplumsal düzlemde varlık gösterirken aynı anda kamusalın da öznesi haline gelerek siyasallaşırlar. Dolayısıyla grup kimliklerinden gelen her tür talep, eleştiri ve eylem de siyasallaşır.

Öte yandan bireysel kimlikler ve çatısı altına girdikleri grup kimliklerinin var olmasına yol açan unsurlar ile bu kimlikler temelinde biçimlenen ve beslenen grup çıkarları ve talepler, politik alanı işaretleyen iktidar düzeninin kimlikler boyunca derinleşerek ayrışmasına neden olur. Ancak bununla birlikte bireysel ve toplumsal süreklilik arz eden oluşma ve katılma süreçleri ile ayrışmalarından kaynaklanan rekabetçi ve iddialı yapıları, ister bireysel boyutta olsun ister toplumsal, kimliğin dinamizmini korumasını ve bu dinamizmin toplumsal yapıyı besleyecek biçimde aktarılmasını sağlar. Bu anlamda toplum, içerisinde iktisadi, kültürel ve siyasal boyutların devasa boyutlu füzyonuna sahne olmaktadır. Kimlikler bu iktisadi, kültürel ve siyasal boyutlara yayılarak erimekte, eriyenlerin toplumsal malzemesinden yeni ve farklı grup kimlikleri doğmakta, bu kimlikler oluşturdukları bağlarla yepyeni ilişkisellikler geliştirmektedir. İlişkiler bir noktada rekabetçi olurken başka bir noktada uzlaşmayla sona erebilmekte dahası bireyler kendi bireysel kimliklerinin farklı boyutları çerçevesinde farklı grup kimliklerine adapte olarak bunlar arasında yeni bağlar oluşmasını da sağlayabilmektedir.

Sonuçta kimlikler ters bir piramit şeklinde bireysel olandan toplumsal olana yayılarak hem politik alanın belirleyicileri arasına girmekte hem de politikanın bir konusu ve eylem alanı haline gelmektedir. Kimlikler birey-devlet ilişkileri için bir platform olduğu kadar sivil toplumun oluşmasına da birincil derecede katkı sağlar. Kimlikler organik, canlı ve dinamiktir. Toplumsal dinamizmi beslemelerinin yanı sıra toplumsal statüğü teşkil eden normlar, ahlak ve kurumlar ile de ilişki içerisinde dirler. Bu anlamda kimlikler adeta toplumsal bedenin damarlarında dolaşan alyuvarlara benzerler. Nasıl ki alyuvar eksikliği yorgunluk halsizlik ve performans düşüklüğüne yol açıyorsa, grup kimliklerinin

azlığı veya baskılanması da demokratik, çoğulcu ve sivil topluma dayalı bir toplumsal yapının oluşmasını akamete uğratar.

Bu çalışma, yukarıda açıklananlar çerçevesinde kimliklerin sosyolojik ve psikolojik yönlerinden başlayan bir irdeleme ile kimliklerin politik alana çıkışları ve iktidar arayışı içerisindeki rollerini ve etkilerini açıklamaktadır. Çalışma temel olarak literatür taraması ve analiz yöntemine dayalı, tündengelimci perspektifte bir hipotezin teorik olarak çalışmasına dayalı biçimde kurgulanmıştır. Bununla birlikte çalışma kapsamında kimliğin politik sonuçlarının sosyolojik ve psikolojik bir bağlamda ele alınması sonucu şu temel bulgulara ulaşılmıştır:

1- Kimlik gelişimi öncelikle psikolojik devamında ise sosyolojik bir belirlenim altında biçimlenmektedir. Kimlik tamamlanmış, katı bir tanım değil, gelişen, değişen, varoluşa içkin esnek ve ucu açık bir “süreçtir”.

2- Kolektif kimlik olarak adlandırılan ve grup aidiyetiyle ilişkili kavram, anne-bebek arasındaki ilişkiyle doğrudan ilgili olmakla birlikte, insanın iyi-kötü ve dost-düşman ayrımlarının belirlenmesinde bu ilişki belirleyici olmaktadır.

3- Kolektif kimliklerin, bireysel kimlikler üzerinde belirleyici ve yönlendirici bir etkisi bulunmaktadır.

4- Kolektif kimlikler ve bu kimliklere katılım, gerek bireysel öznenin gerekse de bir bütünlük olarak kolektif öznenin (grubun) politikaya katılımında ve iktidar arayışında politik alanın yapısı ve diğer öznelerle etkileşimine yönelik belirleyenler arasında yer almaktadır.

I. KİMLİK BİÇİMLENMESİ VE TOPLUMSALLAŞMA

Kimlik, insan için varlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Dahası kimlik, bir insanın akıllı, sosyal ve etkileşimsel bir canlı olarak içerik kazandığı ve anlamlandığı bir toplumsal gerçeklik formudur. Bu bakımdan kimlik oluşumunun kişinin yaşamı boyunca gelişen ve devam eden bir süreç olduğu söylenebilir. Erikson (1968'den aktaran Atak, 2011, s. 165-169) da kimlik duygusu, bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiği duygusudur... [T]üm yaşam boyunca gelişir ve değişir diyerek kimliğin bu gelişime ve değişime açık yapısına dikkat çekmiştir.

Canlı ve dinamik yapısıyla kimliğin varlığa içkin oluşu, bireyin kendisini güvende hissetme duygusuyla doğrudan ilişkilidir. Ana rahmi bebek için yaşamsal serüveni boyunca kendisini en güvende ve en huzurlu hissettiği yer olarak bilinç dışının biçimlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda ana rahmi güvenlik ve huzur kaynağı olarak aile ve ev olgularının kavramsallaştırılmasına rehberlik etmektedir. Bebek, anneden ayrılması sonrası bir birey olarak kendini inşa etmeye başladığında aslında, yaşamı boyunca annesiyle olan bütünleşmesini ve bu bütünleşmeden doğan koşulsuz, mutlak

sevgiyi ve güven hissini yeniden canlandırabileceği bir sevgi nesnesi arayışına girmektedir. Bu durum, aynı zamanda nesnelerin sahip olunabilen şeyler olarak bebeğin dünyasına girişi anlamına da gelmektedir. Annenin sağladığı güven, huzur ve sevgi mutlak ve koşulsuzdur. Anne bunu bebeğe olan sevgisi ve bakım ile yansıtır. Bebek her ihtiyaç duyduğunda anne onun isteklerini karşılamaktadır ve böylece dünya bebeğin isteklerinin içsel bir bütünlük ve sevgi hissettiği anne tarafından her defasında karşılandığı bir yer olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle anne her zaman iyi olanın, olumlu olanın temel kaynağı konumuna gelmektedir.

Bu ilişkiyi Winnicott *tümgüçlülük* kavramıyla açıklamaktadır. Bu Freudyen açıklamaya göre “annenin bebeğin gereksinimlerine gösterdiği duyarlılık ‘yeterince iyi’ olduğunda bebek anne üzerinde *tümgüçlülük* yanılması oluşturur. Bu ise iyi anne işlevlerini içselleştirmesi için bebeğe yeterince güven sağlar. İç ve dış dünya arasında koordinasyon sağlama özelliği taşıyan ‘geçiş alanı’ sayesinde çocuk battaniyesini ya da oyuncak ayısını annesinden aldığı konforla aynı duyguyu sağlamak için kullanabileceğini keşfeder. Bu geçiş nesnelere sahip oldukça, dış dünyaya hâkim olabileceğini öğrenir. Alan, anne yerini alan geçiş nesnelere ile genişler, oyun ve kültürel yüceltmelerle gelişir. Daha sonra annenin, bebeğin saldırganlığını azaltmayan, iyi ve kötü yanlarını parçalamadan bir arada tutan ‘koruyucu bir çerçeve’ sağlaması ile bireyleşme ve ayrılma gerçekleşir. Bebek kendi öfkesinin nesneye zarar vermediğini göremek için kendi *tümgüçlülüğünden* vazgeçer ve nesnenin ayrı bir varlık olduğunu öğrenir (Winnicott’tan aktaran Ünal, 2008, s. 21). Bu dönemde bebek anne ile kendi varlığını bütünsellik içerisinde algılamakta, onu bitmek bilmeyen ve müthiş bir rahatsızlığa yol açan ihtiyaçlarını karşılayan parçası olarak görmektedir. Böylece anne bebeğin algısında huzurun, mutluluğun ve konforun kaynağı haline gelmektedir. Dolayısıyla artık anne bebeğe karşı olumsuz bir davranışta bulursa dahi bebek tepkisini anne dışındaki dünyaya yönlendirmektedir. Bu tutum bebeğin zihninde olumlu ve olumsuz düşüncelerin nesnelere üzerinden ayrışarak anlamlandırılmasına yol açmaktadır ki böylece büyümeye başlamasıyla birlikte varlığının toplumsal boyutunda gelişecek olan iyi-kötü, dost-düşman gibi dikotomik kavramlaştırmaların da ilk temelleri atılmış olur.

İyi-kötü algılamasında öteki ya da yabancıyı “kötü” olarak lanse ederek kendini ‘iyi’ olanla özdeşleştirmeyi ifade eden bu yaklaşım, annesinden ayrılan çocuğun iyi anne imajını bozmamak için dış dünya ile tanıştığında olumsuzlukları anneye değil de yabancılara bağlaması ile benzeştirilmektedir (Rathzel, 2002’den aktaran Yılmaz, 2008, s. 28-29). Bireyin öteki, yabancı, düşman gibi karşıtlıklar üzerinden oluşturduğu varoluşsal anlamlandırmaların temelinde işte annenin oluşturduğu bu imaja yaslandığı söylenebilir. Dolayısıyla annenin bu konumunun bebeğin dimağı üzerinde yarattığı etki, yetişkinliğe geçiş sürecinde kişiliğe içkin değerler setinin oluşmasında ana belirleyenlerden biri haline gelecek ve hem bireysel kimliğin oluşmasında hem de toplumsal

kimliklerle etkileşime geçerek toplumsallaşma süreçlerinde hâkim ve merkezi rollerden birini üstlenecektir.

İnsan bir özne olarak kendini inşa ederken ötekinin varlığına muhtaç durumdadır. Öteki, özenin kendini çevre içerisinde konumlandırabilmesi ve anlamlandırabilmesi için gerekli ve işlevsel bir araçtır. Bu nedenle öteki kavramı öznenin inşasında ve kimliğin biçimlenmesinde anahtar bir role sahiptir. Anneyle bağlaşıklığının üzerinden ben-biz ve öteki ikiliklerini kavrayan insan, iyi-kötü kavramlaştırmalarını da buna göre düzenlemektedir. Ben-biz ya da bana-bize dair olan hatta benim-bizim sahip olduklarımız dolaylı olarak kendi varlığımızın bir olumlamasını içerdiğinden iyi olanla özdeşleştirilmeye çalışılırlar. Bu nedenledir ki, özeleştirme özne için zorlayıcıdır. Özne, dışsallaştırmaya çalıştığı olumsuzlukların varlığında bulunduğunu kabul etmesiyle ortaya çıkacak gerilimden sakınır. Freud'un kişilik kuramına göre; birey kendisi ile ilgili her türlü gerçeği, inancı ve bilincini dış dünyanın katı ve yıpratıcı gerçekleri ile karşı karşıya getirerek çatışmaktan kaçınır ve sürekli bir ego savunma mekanizması geliştirir (Freud, 2011; Tutar, 2016, s. 163) Bu kaçınma, bir yönüyle öznenin kendi kendini olumlamasıyla ilişkili iken, diğer yönüyle sevgi beslenen olumlu-iyi ötekilerin ve toplumun gözünde kabul ve değer görme, sevilme ve onaylanma ihtiyacıyla ilişkilidir. Bu anlamda Erikson'a göre; "kimlik duygusu, bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiği duygusudur... tüm yaşam boyunca gelişir ve değişir" (Atak, 2011, s. 165-169). Bu doğrultuda Erikson (Volkan, 2009, s. 4), her grubun, gerçek insan kimliğinin tek sahibinin kendileri olduklarına emin olduklarını varsaymış ve kendilerini bu şekilde anlamlandırıp, olumladıklarını söylemiştir. Böyle yaparak her grup bir yalancı tür haline gelerek diğer tüm gruplara karşı üsttenci bir tavır takınmayı da anlamlı mantıklı ve kabul edilebilir kılmıştır. Erikson'un ifadelerine göre, seçilmiş olma yanılmasını pekiştirmek üzere, her kabile kendisi için ilkel zamanlarda bir yaratılış mitolojisi, sonraları yaratılış tarihi benimsemişti: Bu şekilde belli bir ekolojiye ve belli bir ahlâka sadakat garantisi edilmiş oluyordu. Diğer bütün kabilelerin nasıl yaratıldıklarını bilmiyorlardı, ama mademki vardılar, o halde, olumlu kimliklerinin rahatsız edici olsa da gerekli karşıtları olan olumsuz kimliklerin yansıtılacağı perde işlevini görebilirlerdi (Erikson, 1968'den aktaran Volkan, 2009, s. 262). Erikson'un açıkladığı, varlığın öteki ile ve öteki üzerinden anlamlandırılmasına dayalı itki öteki kavramının toplumsallaşma süreciyle birlikte kişiliğimizin ve onun içkin olduğu kimliğimizin temel yönlendirici referanslarından birine dönüşmektedir.

Kimliğin gelişime ve değişime açık bir süreç olarak biçimlenmesi özenin yukarıda açıklanan iyi-kötü kavramsallaştırması temelinde ortaya çıkmaktadır. İyi-kötüye ilişkin anlamlandırma ilerleyen süreçte öznenin öteki aracılığıyla kendisini olumlamasının ve konumlandırmasının kilit unsurudur. Ötekilerin tanımlanması ve içeriklendirilmesi iyi-kötü ayırımına dayanan kimlik sürecinde gerçekleştirilmektedir. Özne, ötekilerle etkileşime geçtikçe toplum olarak

adlandırdığımız ilişkiselliklerden örölü soyut bir alana girmektedir. Bu soyut alan içerisindeki yerini ve anlamını ve dolayısıyla da bunlara bağılı olarak açıklık kazanan haklarını, sorumluluklarını ve görevlerini ya da bir başka ifadeyle varlığının toplumsal boyutunu ötekilerle etkileşimlerinin olumlu ve olumsuz içerikleri belirlemektedir. Bu anlamda birey toplumsal alanda kimlik üzerinden görünürlük kazanmakta, kimliği ve kimliğinin grup kimlikleriyle kurduğu etkileşimler bağlamında anlamlandırılmaktadır.

Bireyin kimliği aracılığıyla görünür hale gelmesi ve edindiği grup kimlikleriyle bu görünürlüğü artırması kişinin iki farklı boyutu yani nesne olarak insan ile özne olarak insan arasında neden sonuç ilişkilerinin karmaşıklaştığı bir durum yaratmaktadır. Bu anlamda insanın toplumsal boyutu ile bireysel boyutunun karşılıklı ve simbiyotik olarak gözlemci ve gözlemlenen biçiminde iç içe geçtiği söylenebilir. Kişisel olan değerlerimiz, duygularımız, düşüncelerimiz hem bilinç-dışı içsel bir nitelik taşımakta hem de sürekli bir biçimde çevre ve toplum tarafından etkilenmektedir. Dolayısıyla bir güven ve onaylanma ihtiyacına dayanan dikotomik yargılar üzerinden yola çıkan kimlik süreci, bireyi toplumdaki bazı üst kimliklere doğru iterken bazılarından ise uzaklaştırmaktadır. Bunların hangileri olacağı bilinç-dışı kadar toplumun içine doğulan kısmıyla da ilgilidir. Yani bireysel kimlik ve onu oluşturan değerler seti bireyi belirli kimliklere doğru yakınlaştırırken, bu grup kimlikleri de toplumsal kütle çekimine giren kimlikleri kendi kabul edilme koşulları ve biçimleriyle dönüştürmekte, olgunlaştırmakta ya da marjinalleştirmektedir.

Kimlikler üzerinden yaşanan ayrılaşma, bütünlüşme, gelişme ve hatta - bireysel kimliğin tamamen grup kimliğinin kontrolüne girmesi anlamında- çözünme süreçleri, kimliğin belirlenimci bir çizgide açıklanabilmesini sağlayan kimlik biçimlenmesi/inşası kavramı ile açıklanmaktadır. Erikson, kimlik biçimlenmesini topluluk ile birey arasında bir bağ kurarak, kimliği; bireyin çekirdeğinde, ama aynı zamanda kendi komünal kültürünün çekirdeğinde 'yerleşmiş' bir süreç olarak değerlendirmiştir (Erikson'dan aktaran Anık, 2012, s. 31). Şu hâlde, toplum içerisindeki bazı kesimlerle kişilikler ve değerler doğrultusunda yaklaşmakta ve kapsanmakta iken, bazı kesimlerle ise zıt düşülmekte ve karşıtlık içerisine girilmektedir. Ancak her ne olursa olsun, tüm bu kapsanmalar ya da ötekileştirilmeler kimliğin gelişmesine yol açar. Elbette bu gelişme toplumsal normlar çerçevesinde değerlendirilirse her zaman olumlu olmayabilir fakat dikkat edilmesi gereken kimliğin canlı bir olgu olduğu ve dış dünya ile bir karşılıklılık ilişkisi geliştirdiğidir.

Kimliğimizin çekirdeğinde kişiliğimiz vardır. Kişiliğimiz bizim bu dünya ve toplumla etkileşime girerken bunlara değerler setimiz çerçevesinde verdiğimiz istikrarlı yanıtlar toplamıdır. Değerler setimiz ise içerisinde yaşadığımız somut koşullar ve toplum parçasının bize diktesi ile oluşmaktadır. Değerler setini oluşturan en önemli süreç eğitimidir. Bunun dışında kendi sınıfsal gerçekliğimizi oluşturan maddi ve kültürel koşullar da değerler setimizin

meydana gelmesinde etkilidir. Bu nedenle sınıflar arasında oluşan değer farkları kişiliklere, kimliklere ve oradan da grup kimliklerine sirayet eder. İnançımız, dilimiz, etnisitemiz, sınıfımız, statümüz gibi ana belirleyenler en genel grup kimliklerimizi oluşturmaktadır. Bu kimlikler aşağılara doğru giderek çatalanmaktadır. Böylece toplum kimlikler boyunca ince fakat derin hatlarla ayrışır. Ancak bireyin birden fazla grup kimliğine dâhil olması toplumdaki bu kılcal ayrışmaları bir arada tutar.

Grup kimliği ile birey arasında ortaya çıkan etkileşimin bir yere/bir şeye ait olmak, bir şeye/birine(lerine) sahip olmakla ilgili olduğu söylenebilir. Uzlaşmalar, paydaşlıklar ve aynılaşmalar ile uzaklaşmalar, zıtlaşmalar ve farklılaşmalar kimliğin giderek billurlaşmasının ve kristalize olmasının yanında öznenin konumlanma-anlamlanma ihtiyacından kaynaklanan içsel geriliminin sağaltılmasını da sağlamaktadır. Böylece insan, toplumsallaşmaya başlamasıyla birlikte kimlik inşasında da bir sıçrama yaşamakta ve varoluşuna ihtiyaç duyduğu anlamı kazandırmaya başlamaktadır. Bu andan itibaren özne olarak insan hem içsel yani öznel hem de dışsal yani nesnel olarak aynı anda ve etkileşim içerisinde gelişen bir “anlatı” bir “açıklama” halini almaktadır. Kimlik bu boyutuyla iyi-kötü temelinde oluşan içgüdüsel bir sistemin belirlediği ben-öteki, dost-düşman gibi ayrımlar üzerinde ilerleyen politik bir parametreye dönüşmektedir.

Feminist akımın önde gelen isimlerinden olan Kate Millet’in ortaya attığı “kişisel olanın politik olduğu” iddiası, kimliğin neden politikleştiğini açıklar niteliktedir. Birey, varlığının soyut ve somut boyutları olan ve bunu da bütünsel bir biçimde kimliğiyle ortaya koyan, kimliğiyle var olabilen bir canlıdır. Zira kimlik, insanın öznel/bireysel ve nesnel/toplumsal boyutlarının bir araya gelmesiyle oluşan bir “anlam” ve “açıklama”dır. Kamusal alan tek tek birbirinden ayrı olarak tasavvur edilen bireylerin etkileşime girebilmelerine imkân veren her tür mekân, alan, araç, sistem olarak alındığında (ki bu alanlar illa somut mekânlarla sınırlı değildir. Sosyal medya, etkileşimlere dâhil edilen duygu ve düşünceler de kamusal alan kavramına dâhildir) ve bireyin kimliğinden sıyrılamayacağı düşünüldüğünde; bireyin kamusal alanda kendi özgün kimliği ve kişiliğiyle var olacağı, etkileşimlerini bu kimlik aracılığıyla kurgulayacağı ve kamusal alanın niteliğine etki edeceği açıktır. Yani bireyin toplumsal varoluşu kişiliği ve kimliği üzerinden gerçekleştiğinden onun kamusal alana eklenmesinin toplumsal kurguyu etkileyeceği açıktır. Dahası özneler tarafında ortaya çıkacak niceliksel değişimlerin toplumsal olanda niteliksel bir yansıma yaratması ve değişim meydana getirmesi normaldir.

Toplum işte bu varoluşsal ve ilkel güdülenmeler üzerinden kurgulanmaktadır. Kurgunun ilerleyen safhalarında etkileşimlerden oluşan kültür ve politik çeşitlilik, toplumsal alanı birikimlere yani gruplaşmalara doğru yönlendirmektedir. Bu gruplaşmalar kimi zaman çok katı ve net ayrımlar doğurabileceği gibi, bireylerin birden fazla grup içerisinde yer almasıyla beliren

çoklu aidiyetler ve ilişkiselliklerden beslenen gri alanlar ve geçişkenlikler de yaratabilmektedir. Zira rahatlık, güvenlik, mutluluk... ait olma gerçekliğinin temel öğeleridir. Her türlü şartlardaki aidiyet kimliğimizin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bir değer diğer bir değeri inkâr etmesini gerektirmez. Şartlara, zamana, çevreye, arzulara bağlı olarak zaman zaman bazılarının daha öne çıktığı aidiyet değerlerimiz aslında bir bütünün parçasıdır (Güngör, 2005, s. 89). Bu bütün, insanın öznel ve nesnel yani bireysel ve toplumsal boyutlarını bir araya getiren ve iki parçanın birleşmesinden daha fazla anlam ihtiva eden bir bütündür. Bu bağlamda birey kendi bireysel kimliğini inşa etmesinin yanında bunun bir parçası olarak grup kimliklerini de sahiplenebilir. Toplumla kurduğu karmaşık ilişkiler ağı içerisinde birey pek çok gruba aidiyet duyabilir. Zira her bir grup kimliği bireyin kimliğini oluşturan duygu ve düşüncelerin toplumsal boyutta ve görünür olarak inşa edilmesini ifade eder... İçerisinde belli bir formel ya da informal hiyerarşinin yanı sıra uzlaşma ve kabullenmeyi de barındırır. Grup (kolektif) kimliği bu sebeple bireysel kimliğin toplumsal konumuna ve önemine... doğrudan etki eden bir işleve sahiptir (Ulusoy, 2016, s. 32).

Tabii bu noktada öznel/işsel bakımdan farklılaştırıcı ve bireyselleştirici olan kimlik, nesnel/dışsal bakımdan aynılaştırıcı ve kolektifleştirici bir rol ve işlev de ortaya koymaktadır. Kimliğin ikili yapısından kaynaklanan bu durum tikel ile tümelin iç içe geçerken çatışmasına da yol açmaktadır. Zira bir yandan öznel olarak tümevarımcı bir izlek, diğer yandan ise kolektif olarak tümden gelimci yönlendirme altında kalmaktadır. Bu paradoks kimliğin en büyük problemidir. Kılıçbay bu durumu kimliğe ilişkin ikili paradoks olarak nitelendirmekte ve şu şekilde ifade etmektedir: Daha açık olarak, parçanın bütünden itibaren tanımlanması ve bunun aynılık terimleri içinde yapılmak zorunda olması, bir'lere, birim'lere (unité) götürür; ama buradan birey çıkmaz. Çünkü en basit tanımı içinde birey, diğerlerinden farklılaştığı ölçüde oluşur ve gelişir (Kılıçbay, 2001, s. 160). Bu mantık çerçevesinde kimliğin grup içi gelişim sürecinde topluluk her yönden yüceltilmekte ve topluluğu bir arada tutması umulan değerler kutsanmaktadır. Yüceltme ve kutsallaştırmayla simgesel olarak gösteren-gösterilen ilişkisi içerisinde tanrısal olanla bağlantı kurularak bir dokunulmazlık ve itiraz edilemezlik niteliği yani bir bilinç-dışı meşruluk zemini kurgulanmaktadır. Yaşamın her noktası davranış kalıpları, hiyerarşiler, statüler ve iktidarlarca parçalanır. Bu nedenle geleneksel toplumlarda ve dinsel veya ideolojik gruplaşmalarda birey olma bilinci yerine bir biz duygusu ve niceliksel üstünlük inancına dayalı kolektif bilinç vardır.

İkinci olarak ise, her özdeşlik alanı (identité, kimlik) öyle olmayana, öyle tasarlanmayana, yani öteki(leri)ne nazaran konumlandırılmak ve oluşturulmak zorundadır. Yani ne olduğu değil, ne olunmadığı üzerine oturtulan, plânsız, her zaman yapay kalmaya, kurgulanmaya muhtaç olan sakat bir mimaridir. Öte yandan, kendi kimliğinin inşa aynası olan 'öteki' de zaten hem kendini negatif bir şekilde inşa etmiştir hem de bu 'kimlik cephesi' tarafından inşa edilmektedir. (Kılıçbay, 2001, s. 160-161). Dolayısıyla bir yönüyle işsel

olması nedeniyle öznenin biricikliğinin inşası anlamına gelen kimlik, diğer yönüyle toplumsallaşma sürecinde öznelere benzeşmesinin ve bütün içerisinde erimelerinin formu haline gelmektedir. Bireysel ve kolektif bakımdan duygu durumu ve/veya çıkarlardaki ortaklaşmalar uyarınca kurgulanan kolektif kimlikler, bir aşamadan sonra bütünü kendisi, buyurucu ve biçimlendirici tümgelimsel yüceltilmişliğin nesnesi, güvenilir bir ev, bir tür sosyal ana rahmine dönüşmektedir. Bu dönüşümün seyri ve derinliği gruplar arası çıkar farklılaşmalarına ve gruplar arası etkileşim imkânlarına bağlı olarak derinleşmekte veya sığlaşmaktadır. Derinleşmenin yaşandığı toplumsal durumlarda din ve ideoloji gibi tarihsel-kültürel bagajlarla dolu, holistik ve dogmatik biçimlendirici aygıtların önemli etkileri gözlemlenirken, sığlaşmanın yaşanması gruplar arası diyalog kanallarının açık tutulabilmesine ve işbirliğine dayalı toplumsal faydaya duyulan inanca bağlıdır.

Bu perspektifte çıkarlara ve toplumsal duygu durumlarını biçimlendirip yönlendirebilen regülatif aygıtlara (din, ideoloji, ulus vb. olgular) bağlı aidiyet ilişkileri, toplumsal boyutta kimlikler üzerinden anlamlandırılmakta ve kurumsallaşmaktadır. Zira kimlik hem birey hem de grup için nesnel ve öznel olanın kesişiminde vücut bulan bir açıklama ve anlamdır. Kurumsallaşma ise bu açıklama ve anlamın kültür ve tarihsellik içeren normlara yani bir yapıya dönüşmesidir.

Toplumda geçerli olan kurallara ve normlara uyum gösterme sosyal ilişkilerin temelini oluşturur. Bundan dolayı insanlar toplu yaşamının kurallarına uyum gösterirler. Norma uyma, bir kişinin inanç ya da davranışlarını grup standartlarıyla tutarlı olacak biçimde değiştirmesidir. Sosyal etki sonucu ortaya çıkan uyma davranışı, sosyal etki kaynağı ile birey arasında herhangi bir mevki farkı olmadan gerçekleşir ... Kişi, oluşan bu normlara aykırı davranmamak için, mevcut davranış ve görüşünü değiştirebilmektedir. İnsanlar bireyliklerinden vazgeçerek, sosyal normlara uyma davranışları, sosyal etki sonucu kendi sahip oldukları kanaatleri ve davranışları değiştirerek gruba uyarlar (Tutar, 2016, s. 250).

İşte bu kolektif kimliğin bireysel kimlik üzerindeki biçimlendirici gücüdür. Bu nedenle grup kimliklerinin süreç içerisinde kurumsallaşmaları, toplumsal düzlemde politikleşmeyi ve bundan kaynaklanan bir görünürleşmeyi doğurmaktadır. Yani grup kimliklerinin kurumsallaşmaları, toplumsal ağırlık merkezleri haline gelerek bütüne ilişkin bir etki yaratmalarını sağlamaktadır. Bu etkinin politikadaki yankısı hiç şüphe yok ki iktidarla ilgilidir. Bu nedenle kolektif kimliklerin kurumsallaşmasının politikaya aktarımını sağlayan iktidar, yine kimlik odaklı düşünüldüğünde farklılıkların, anlaşmazlıkların ve çatışmaların biçimlendirilmesi ve anlamlandırılmasında etkili olan kavramsal bütün olarak politikayı etkiler. Bu nedenle değerler ve çıkarlar arasındaki farklılaşmalara dayanan anlaşmazlıkların politik bir anlamlandırmasını yapabilmek için kimlik-iktidar ilişkisini kazımak önemlidir.

II. İKTİDAR, KİMLİK VE POLİTİKA

İktidarın üzerinde uzlaşılabilen en genel tanımı “bir şeyi yapabilme gücü”dür. Bu anlamıyla iktidar doğaya içkin bir olgudur. Gerek insanın toplumsal anlamda diğer insanların iradelerini etkileyebilmesi ve onları yönlendirmesi gerekse de insanın doğa ile mücadelesi içerisinde doğayı kontrol etmesi basitçe iktidar olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla [d]oğayı nesneleştirme süreci içinde iktidar da kabaca bir nesneleştirme süreci olarak tanımlanabilir (Gödelek, 2005, s. 1). Bu süreç tamamen zora dayanabileceği gibi iktidarın baskın olduğu bir ekolojide de gerçekleşebilir. Bu bağlamda iktidarın temelinde otorite ve meşruluk ilişkisi barındıran bir etkileşimin olduğu söylenebilir. Fakat ne var ki, sıklıkla iktidar ve otorite kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Heywood’un (2011, s. 24) ifadesi ile açıklarsak [i]ktidar başkalarının davranışlarına tesir etme kabiliyeti ise, otorite bunu yapma hakkıdır.” Yani iktidarın meşru bir zemine dayanmasını ifade eder. Bu açıdan otorite, iktidarın siyasal boyutuna ilişkindir.

İktidar farklı biçimlerde yorumlanmıştır fakat en genel olarak iki ayırım üzerinden ele alınmaktadır: Başkalarının iradelerini etkileme gücü olarak iktidar ve yukarı yönlü, bütünsellik içeren, üretim, normalleştirme ve nesneleştirme-uyruklaştırma düzeni olarak iktidar. Bu bağlamda ilk tanımlamaya dâhil olacak şekilde Sartori (1996, s. 30), iktidarın bir yetki kullanımı olduğunu ve ana ayırımın iktidarı elinde tutanlar, kullananlar ile diğerleri şeklinde oluştuğunu iddia etmiştir. Dahl (1964, s. 50-68) ise iktidara araçsal bir nitelik yüklemiş ve iktidarı, “zorlayıcı etki” olarak tanımlamıştır. Weber’e (1995, s. 92) göre iktidar; toplumsal ilişkiler çerçevesinde bir iradenin, ona karşı gelinmesi halinde bile yürütülmesi imkânı iken Duverger (1995, s. 225) de iktidarı kullanıldığı toplumun normlarına, inançlarına ve değerlerine uygun şekilde oluşan bir etki ya da güç biçimi olarak tanımlamıştır. Kendi içerisinde nasıl farklılaşırsa farklılaşsın temelde İktidarı tek yönlü bir ilişki olarak gören yaklaşım doğal olarak, iktidarı, diğerlerinin iktidarlarının olumsuzlanması olarak görür (Clegg, 1989, s. 4). İkinci yaklaşım ise daha ziyade Foucault’nun düşünceleriyle şekillenmiştir. Foucault’ya göre iktidar, belli kişilerin mülkiyeti değildir. İktidar öyle bir ilişkiler şebekesi veya yumağıdır ki, burada kişiler hem iktidarın ürünü hem de uygulayıcılarıdır. Ayrıca iktidarın sadece yasaklayıcı yönü olmayıp, toplumun bütün kurumlarını ve boyutlarını dolaşan kılcal damarlar ile olumlayıcı-üretici yönü de vardır (Bohman, 1987’den aktaran Bayram, 2003, s. 13). İktidar ilişkileri söylemin üretimi, birikimi, işlevi ve devri daimi olmadan tesis edilip uygulanmadığı gibi pekiştirilemez de. Hakikat söylemleri olmadan iktidar işletilemez. Zaten hakikatin kendisi de mütehakimdir, tartışmaya meydan vermez (Arendt, 1996, s. 290). İktidar hakikati kurumsallaştırır, meslekileştirir ve ödüllendirir. Refah üretiminin yolu hakikat üretiminden geçer. Aynı zamanda yasaları yapan, kısmen de olsa iktidarın etkilerini belirleyen doğru söylemin gereklerine tabi tutuluruz. İktidarı işleten işte bu “doğru söylemdir” (Foucault, 1984’ten aktaran Bayram, 2003, s. 11).

Yukarıda anlatılanlar ışığında ister güç merkezli isterse de ilişkisellikler ve bir düzen anlamında olsun iktidarın kimliklere içkin olduğu iki nokta vardır: İlki, bireyin, toplumsal aidiyetlerini belirlerken kimliğinden yola çıkarak tercih yapması ve bir takım grup kimliklerine eklenmesi ile birlikte grup kimliğinin sahip olduğu toplumsal gücün artması ve böylece politika üzerindeki etkisinin derinleşmesidir. İkincisi ise, kolektif kimliklerin yani toplumsal aidiyetlerin birey bu kimliğe dâhil olduğu anda iktidarını birey üzerinde de işleterek biçimlendirici ve yönlendirici gücüyle bireyin içsel/özel kimliğini etkilemeye başlamasıdır. Politika başlı başına kurumsallaşmış olduğundan ve politikanın icra edildiği kamusal alan devletin kurumsal, yapısal bünyesinin parçası olduğundan, bu alanda etkili olabilmek söz konusu kurumsallıkla eşgüdümlü kurumsal, yasal, meşru düzlemlerde var olmakla yakından ilgilidir. Öte yandan kurumsallaşmış bir grup kimliği bünyesindeki bireyleri belirli işlevler, yöntemler ve amaçlar içerisinde absorbe edeceğinden bireysel kimlikler üzerindeki kapsayıcılığı ve çözümdürücülüğü de daha kuvvetli olacaktır. Dâhil olunan kolektif kimliğin kurumsallaşma derecesi birey üzerindeki nesneleştirme-uyruklaştırma otoritesini doğrudan etkileyeceğinden kurumsallaşmış kolektif kimliklerin politik gücünün daha büyük olacağı söylenebilir.

Bu bakımdan politika sahnesinde yer alan ve iktidar mücadelesi veren her oyuncunun kendi içerisinde kabul ettiği ve politika sahnesinde kendini tanımlamak için kullandığı bir kolektif kimlik vardır. Dahası her oyuncu bu kolektif kimliği ile açıklanır ve anlam kazanır. Bireyler, kendi gruplarını öteki gruplarla karşılaştırma eğiliminde olurlar. Diğer gruplar bu noktada kerteriz noktası işlevi görür. Her birey dahil olduğu grubu olumlulamak için diğer grupları olumsuzlar. Bireylerin kendi gruplarını öteki gruplarla karşılaştırmasıyla birlikte gruplar da dezavantajlı ve avantajlı gruplar olarak ayrışır. Dezavantajlı konumdaki kimlik için de olumsuz sosyal kimlik denilebilir. Sosyal kimlik kuramına göre ise dezavantajlı grupların olumsuz durumlarını değiştirmek için toplumsal eylemlere katılımları daha çok olmaktadır. Zira bu gruplar mevcut olumsuzluklar nedeniyle toplum tarafından göz ardı edilmekte ya da yadsınmaktadır. Bu durum politik iktidar bağlamında paylaşımından yeterli biçimde faydalanamamayı beraberinde getirmektedir.

İktidar olmak toplumsal ilişkiler ağının ve toplumsalın içerisinde özümsemiş olan mikro iktidarların doğru biçimde yönlendirilmiş olması demektir. İktidarın dışında kalmak, toplumsal dokunun canlı ve dinamik kısmının dışında kalmak anlamına gelmektedir. Dışlanma yaşamın kalitesine etki edecek olan potansiyel ve imkânların zora girmesi hatta yer yer tamamen kapanması anlamına gelmektedir. Bu durum dışlanmış olan bireysel ve grup kimliklerinde tümgüçlülük kavramının hezeyanıyla benzer süreçlere yol açabilmektedir. Anne ile ayrışma sürecinde kesin bir ikilik üzerinden kavranan ilkel dünya modeli yeniden canlılık kazanmaktadır. Zira yaşam hakkı ve yaşam hakkından beslenen iyi yaşam arzusunu gidermeye çalışan bir insan bu isteklerini karşılayabileceği düzen ve imkânların dışına itilince dışlanan kişide

hayatta kalma içgüdüğü harekete geçerek olayları iyi-kötü, doğru-yanlış gibi basit ve net ikilikler üzerinden kavramaya ve saldırganlaşmaya neden olmaktadır. Politik bir toplumda kimlikleri, kültürleri, düşünceleri, aidiyetleri üzerinden dışlanmış ve imkân ve potansiyellere erişimi kısıtlanmış insanlar grup kimlikleri içerisinde bu merkez kaç etkilerin alanına daha hızlı bir şekilde girmekte, daha kolay saldırganlaşmaktadırlar.

Böyle bir durumda grup kimliğinin organizasyonu iyi değilse, amaçları, yöntemleri ve grup içi kültürü olgunlaşmamışsa ve toplumla uyumlu bir değerler seti ile etik koda sahip değilse, dışlanmalar kolaylıkla marjinalleşmeyle sonuçlanabilmektedir. Marjinalleşme ideolojik ve kültürel bir gettolaşmaya yol açabileceği gibi radikal biçimlerde kendi ifade etmeye de yönelerek toplumsal yapıya ve toplumsal ilişkiler ağına yönelik nefretten beslenen bir saldırganlığa da dönüşebilir. Nefret; ötekileşmiş, mağdur ve güçsüz bırakıldığını düşünen bireyleri bir arada tutar. Onlara güçlü oldukları hissini verir ve diğerleri artık lanetlidir. Karşıdakiler şer eksenidir ve şiddet uygulanabilir. Mazlum ve mağdurluk psikolojisi sonucu öfke, nefrete; nefret, şiddete; şiddet ise örgütlü teröre dönüşebilir. “Ya benimlesin ya da karşımdasın” fanatizmi kişileri teröre yönlendirebilir (Sayar, 2019). Nitekim terörizm işte böyle dışlanmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Terörizmin tuzağına düşmüş kişiler, nefret güdüsüyle harekete geçmiş, saldırganlığın ifadesi olan birtakım söylemler, semboller ve eylemlerin birleştirici etkisiyle konsolide olmuşlardır. Ait olunan grup kimliği bu kişiler üzerinde mutlak biçimlendirici güç haline gelerek bireysel kimliği parçalar ve kişiliğe kadar inerek bireyi esir alır. Bu durumdaki kişilerin sağlıklı düşünme süreçleri artık felç olduğundan grup kimliklerini kontrol eden otoritelerin yönlendirmelerine açık bir sürü haline gelirler ve sonuçta hem duygu ve düşünce olarak hem de söylemsel ve eylemsel bakımdan merkez-kaç şiddetin etkisiyle savrularak toplumsal bedenden koparlar. Değerlendirme yapma ve yargı ortadan kalkmış; şiddet eğilimli ve saldırgan hale gelmişlerdir. Tahammülsüz ve kural tanımazdırlar (Caşın, 2009, s. 377). Bu andan itibaren gerçekleştirilecek hiçbir saldırganca davranış ya da şiddet eylemi artık mantıksız veya haksız görünmemeye başlar.

Kimlik üzerinden değerlendirildiğinde rahatlıkla denebilir ki; bir grubun mensupları öncelikle kendilerinin ve ait oldukları gurubun durumunu geliştirmenin peşindedirler. Bu anlamda ego, herkesin toplumsal alanının merkezinde yer almaktadır. Birey grup kimliği aracılığıyla kendi kümesindekilerle ve onların (din, etnik köken, ulus vb.) duygusal yatırımlarıyla özdeşleşerek kendi kümesindekilere benzemeyen, uyuşulmaz gibi görünenlere karşı sınır koymaya katılır (Akhtar, 2010, s. 50-51). Bu kimliksel tanımlama, anlamlandırma ve sınır koyma faaliyeti politik alanda ben/biz - öteki ikiliği üzerinden sürdürülerek ötekileştirme, düşmanlaştırma, insandışılaştırma ve nihayet şeytanlaştırma pratikleriyle toplumsal ve politik alanı etkisi altına almaktadır. Bu nedenledir ki, ...günümüzün politik ve sosyal meselelerinin çoğu farklı grupları ilgilendiren, birbirleriyle bağdaşmaz kimliklerin çatışan iddiaları

etrafında dönmektedir, çünkü düşünce ve eylemlerimiz kimlik kavramının çok yönlü etkisi altındadır (Sen, 2006, s. 12). Post-modernite ile birlikte kimliklerin politikada doğrudan bir yansıma bulması demokrasi ve temsiliyet açısından önemli olmakla birlikte; kimlikleri aynı zamanda bir dışlama ve dışlanma vesilesi haline getirmesi bakımından oldukça kaygı vericidir.

Kimlikler bireyin toplumla, devletle ve kamusal nitelikteki diğer yapılarla etkileşime girmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla kimliklerin aşırı politize olmaları yaşamın başlangıcında anneyle kurulan ilişkinin nihayetlenmesini müteakip dünyanın keskin ikiliklerden oluşmadığı, toplumun etik bir duruş ve değerler aracılığıyla insanları dayanışma içerisine soktuğu; insanların iş birliği, yardımlaşma, paylaşma, iş bölümü, empati gibi özellikler aracılığıyla hayatı dikotomilere yenik düşmeden gri alanlar ve yumuşak geçişler boyunca yaşayabildikleri tezini baskılamakta ve işlevsizleştirmektedir. Zira kimlikler tarafgirlikleri, fanatizmi, çatışma ve şiddeti çekirdeğinde barındırmaktadır. Politikanın sihri bu özelliklerin medenileştirilmiş bir biçimde ifade edilmesine olanak sağlamasındadır. Ancak kimliklerin iktidar düzenlemelerinin ve yaşamsal potansiyel ve imkânların dışında bırakılmanın bir nedeni ve aracı haline getirilmesi, dışlanmış grup kimliklerini toplum yozlaşması, toplumsal ilişkiler ağı ile etkileşimlerin zayıflaması ve hatta şiddetin toplumsal yaşamı tehdit etmesi noktasında harekete geçirebilmektedir.

Bu düzenlemelerde iktidar aracılığıyla iyi-kötü ikiliği üzerinden bir genel kabul edilebilirlik yani toplumsal vasat diyebileceğimiz bir “normal”, bir “makul” tanımlanarak “dışlanmış kimlikler” yani “ötekiler” anormal, problem ve doğal olmayan ilan edilerek toplumsal ölçekte bir varoluşsal korku tetiklenmektedir. Bu korku grup kimlikleri tarafından hali hazırda parçalanmış olan toplumsal ve politik alanın karşılıklı etkileşimler uyarınca bir çatışan kimlikler alanına dönüşmesine yol açmaktadır. Çatışan kimlikler tarafından parsellenmiş alanı kontrol etmek grup kimliklerinin bir araya geldiği politik çatıların, politik söylemlerin de giderek sertleşmesine yol açar. Böylece kutuplaşma ve çatışma sadece grup kimlikleri arası bir gerilim ve hadise olmaktan çıkarak hem politika yapma biçimlerine hem de devletin halka karşı tutumuna yansımaya başlar. Demokrasinin krizine yol açan bu gelişme, devletin toplum üzerinde hâkimiyet kurma ve düzen tesis etme güdüsüyle giderek sertleşmesine neden olur.

Yukarıda açıklanan çerçeve içerisinde politik açıdan anlamlı olacak biçimde değerlendirildiğinde dışlanma bir “tuzak kavram”, bir “çanta sözcük” olup anlaşılmaları için gerekli unsurları sunmaksızın birbirinden farklı durumları aynı kefeye koyan örtmece bir terimdir. ... Hatta Saül Kartz’a göre, gerçekliğin siyasetle ilişkisini kesmeye” hizmet eder. Böylece dışlanma terimi daha ziyade, düşüncüyü ve eylemi toplumun belirgin sorunlarına eğilmekten ve bunlarla mücadele etmekten alıkoymaya yönelecektir (Gajac, 2014, s. 83-84). Bu nedenle dışlama-dışlanma düalizmi politikanın çözüm üretici, rasyonel yanı zayıflayacak

ve grup kimliklerinin ürettiği hamaset ve çatışmalara teslim olmasına yol açacaktır.

Dolayısıyla iyi-kötü, doğru-yanlış gibi temel dikotomiler etik düzlemin dışına çıkartıldığında veya hep-ya hiç eksenli bir pragmatizm içerisinde kavrandığında toplumsal zıtlıklar insan doğasına içkin olan içgüdüsel eğilimlere teslim olmaktadır. Teslimiyetin esasen “toplumsal sorunlara çözüm bulma sanatı” olarak ifade edebileceğimiz politikaya yansımaları ise popülizm şeklinde olmaktadır. Popülizm, politikayı işlevsizleştirerek onun toplumsal alanı bir etkileşimler ve uzlaşmalar alanı olarak düzenleme yetisini kaybetmesine yol açacaktır. Böyle bir sistemde politika faşizan eğilimler geliştirmeye başlayarak yozlaşmanın merkezi haline gelmekte; dahası toplumsal olan her şeyi de devletin kurumsal yapısı aracılığıyla aynı yozlaşmanın bir parçası haline getirmektedir. Bu nedenle yozlaşmış düzenlerde ötekinin varlığı demokrasinin yüceliğinin ve sağlıklı işleyişinin bir belirtisi olarak önemsenmek yerine bir kakafoni, bir tür kenar süsü düzeyine indirgenir. Böyle bir düzende iktidarda olmak, ona eklenmek, iktidarın temsil edildiği kimliklerin çatısı altına girmek -her anlamda- zengin bir varoluşun, gösterişli ve keyifli yaşam olanaklarının ve potansiyellerinin de erişime açık olması anlamına gelmektedir.

Bu durumda toplumsal boyutta öteki olarak dışlanan ya da iktidar alanı kısıtlanan ikincil konumdaki özneler, değişmez bir şekilde, kendileri için başkalarının biçilen rolleri ... sonsuza dek oynamalarının beklendiği gerekli bir otantikliğin basmakalıp durağanlığına hapsolürler... [K]ısıtlayıcı otantiklik ve ihanet düzenlemelerinde, kendiliğın daha başka anlamlarının gerçekleştirilebileceği daha geniş kültürel, tarihsel ve ekonomik ilişkiler yeterince gelişmeden haczedilir. İfade ve temsil, farazi bir temsilin kolektif yükünü ve birliğini desteklemeye zorlanır... Bir kimlik duygusu oluşturmak, bir ses bulmak ve siyasi ve kültürel bir yer iddiasında bulunmak için bir mücadele patlak verir (Ataman, 2012, s. 58-59). Bir grup insanla kurulan özdeşlik duygusu, uygun kışkırtmayla, başka bir gruba gaddarca davranmanın güçlü bir silahı haline getirilebilir (Sen, 2006, s. 15). Böyle ortamlarda [b]elli koşullarda, insanoğlu “ötekilerini” gözünü kırpmadan öldürebilir. Kimlik uğruna, sonuçları onlarca hatta yüzlerce yıl hissedilebilecek kitlesel travmalar gerçekleştirilebilir. Ötekilerin aşağılanması ve öldürülmesi (Volkan, 2009, s. 5) ise sonuçta ya kimliklerin yarattığı derin uçurumlarca beslenen kin ve düşmanlıklara ya da çatışmalara ve savaşlara yol açmaktadır. Nitekim dünyadaki çatışma ve barbarlıkların çoğu kendine özgü ve seçeneksiz bir kimlik yanılması sayesinde sürdürülebilmiştir. Nefret tohumları ekme sanatı diğer aidiyetleri boğan şu ya da bu sözde egemen kimliğinin büyüleyici gücünü harekete geçirme biçimini alır ve buna uygun savaşçı bir kimliğe dönüştüğünde de, insanlara karşı normal olarak besleyebileceğimiz sempatiyi ve doğal iyilikseverliği bastırabilir. Sonuç, ilkel bir yerel şiddet ya da ustalıkla bir küresel şiddet ve terörizm olabilir (Sen, 2006, s. 15). Böylece toplum, demokrasinin işlevsizleşmesi ve popülizme dayalı kutuplaşma siyasetinin ağına düştüğü kısır bir döngüye hapsolür. Politik iktidar

ceplerini dolduran odaklar, popülizmi yerlerini tahkim etmek için kullanır ve ayrışmaları beslerler. Bu doğrultuda şiddeti de kendini yeniden üretebileceği hainlik-ihanet, yalancılık gibi söylemler ve bu söylemleri takip eden sembollerle kanıksatarak toplumsal alanın düzenleyici etmenlerinden biri olarak ayakta tutarlar. Böylece başlangıçta demokrasiyle aynı düzlemde ilerleyerek bir özgürlük ve konfor fırsatı olarak beliren kimlik siyaseti giderek toplumun kendi kendini hapsedtiği bir psikolojik kafese dönüşür.

SONUÇ

Kimlik öznenin hem bireysel hem de toplumsal açıdan varoluşunu anlamlandıran, bir nevi ruhu işlevindedir. Kimliğin yapılandırıcı bir gücü olduğu gibi aynı zamanda dönüştürücü bir etkisi de vardır. Bu anlamda grup aidiyetleri içerisinde aranan güvenlik, kabul görme, onaylanma ihtiyaçları doğrultusunda kabul edilen kolektif kimlikler, bir yandan bireyin kimlikselliğinden beslenirken diğer yandan bireyin kimliğini dönüşüme uğratmakta ve böylece kimliğin iki farklı kaynağı olan bireysel-özne olarak kişi ile toplumsal-nesne olarak kişi arasında bir bağ oluşturmaktadırlar.

Kimliğin toplumsal boyut kazanması, onun kurumsallaşması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Kurumsallaşma, kolektif bir kimliğin toplumsal alan içerisinde görünürleşmesini ve kapsadığı bireysel kimliklerin niceliksel ve niteliksel gücünden beslenen bir iktidar aracılığıyla ağırlık merkezi haline gelmesini sağlamaktadır. Böylece kolektif kimlik çatısı altında kimlikler toplumsal alanda varlık göstermekte ve diğer kimliklerle etkileşimleri dolayısıyla politikleşmektedirler. Kimliklerin politikleşmeleri, politik ve toplumsal alanların kimlikler boyunca bölünmelerine ve kimliksel bağlamda iktidarın uzlaşması ile çatışma arasında salınan bir sarkaç haline gelmesine yol açmaktadır. İktidar, kolektif kimliklerle kimliklerin politik rekabeti içerisinde bağ kurarak genel anlamda bir kimliksellik etkisine girmektedir. Etkileşimler ve ilişkisellikler böyle bir durumda gerek iktidar yapılarının oluşmasında gerekse de iktidar mücadelesinin derinliğinin ve yoğunluğunun belirlenmesinde etkili olmaktadır.

İktidarı merkeze alarak grup kimliklerini politikaya adapte etmek demokrasi açısından olumlu bir adımdır. Ancak iktidarı koruma dürtüsü, grup kimliklerinin bizzat politika tarafından çatışma nesnesi haline getirilmesine ve yoz bir popülizmin politikayı kaplamasına yol açmaktadır. Popülist siyaset toplumda iktidarın odağında olduğu bir merkez-kaç eğilimler yaratarak marjinalleşmeleri, radikalleşmeleri tetiklemekte; tutunamayan toplumsal kimliklerin saldırganlaşmasının hatta terörize olmalarının önünü açmaktadır. Çalışma bu noktada sonuç olarak kimlik siyasetinin etik bir düzlemde koparılacak popülizme alet edilmesinin beklenin aksine bir etki doğurduğunu, insan doğasına içkin olan medenileştirilmiş güdülerini harekete geçirdiğini ve demokrasiyi kurutan, toplumu parçalayan bir etmene dönüşebildiğini açıklamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Akhtar, S. (2010). *Göç ve Kimlik: Kargaşa-Sağaltım ve Dönüşüm*. Müge Alkan, Serhat Uyanık, Ali A. Köşkdere (Çev.). İzmir: Meta Basım.
- Alinia, Mino (2007). *Diaspora Mekanları: Kürt kimlikleri Öteki Olma Deneyimleri ve Aidiyet Politikaları*, Fahriye Adsay (Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Arendt, H. (1996). *Geçmişle Gelecek Arasında*. Bahadır Sina Şener, Onur Eylül Kara (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(1):163-213 eISSN:1309-0674, pISSN:1309-0658.
- Ataman, B. (2012). *Kozmopolitan Hayatlar-Diasporik Kimlikler*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Bayram, A. (2003). İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 33-46. <http://dergipark.gov.tr/bilgisosyal/issue/29113/311464>
- Bohman, J. (1987). *After Philosophy*. ABD: MIT Pres.
- Çaşın, M. H., (2009). *Uluslararası Terörizm*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Clegg, S. R. (1989). *Frameworks of Power*. London: Routledge.
- Dahl, R. A. (1964). *Modern Political Analysis*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Duverger, M. (1995). *Siyaset Sosyolojisi*. Şirin Tekeli (Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Freud, A. (2011). *Ben ve savunma mekanizmaları*. Yeşim Erim (Çev.). İstanbul: Metis Kitap.
- Gödelek, K. (2005). Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 97-107.
- Gajac, O. (2014). Robert Castel'de Mensubiyet Yitimi, Robert Castel'le Sosyal Yeniden Düşünmek: Devlet-Birey-Mensubiyet. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 129, 82-104.
- Güngör, V. (2005). *Bizimkilerin Pedagojisi: Göç-Kültür-Kimlik ve Hollandalı Türkler*. Ankara: Liman Kitapları.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. Bekir Berat Özipek vd (Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (2001). *Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti*. Ankara: İmge Yayınları.
- Kışhoğlu, R.; Uluğ, Ö. M. (2016). Bölüm 8: Kolektif Eylem. Özlem Dirilen Gümüş (Eds.) *Siyaset Psikolojisi 1. Cilt*. içinde (s. 229-256) İstanbul: Nobel Yayıncılık.

- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan (Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sayar, K. (23, Aralık 2019). *Terörün Psikolojisi*, Erişim adresi <https://kemalsayar.com/insana-dair/terorun-psikolojisi>
- Sen, A. (2006). *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*. Ahmet. Kardem (Çev.). İstanbul: Henkel Yayınları.
- Tutar, H. (2016). *Sosyal Psikoloji: Kavramlar ve Kuramlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ulusoy, E. (2016). *Diasporayı Yeniden Düşünmek: Diaspora Teorisi ve Tarihsel Bağlamda Türkiye'nin Diaspora Politikası*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ünal, S. (2008). *Nesne İlişkileri Kuramı, İçinde Güncel Klinik Psikiyatri*, 1. Baskı. E. Işık, E. Taner, U. Işık (Eds.). https://www.researchgate.net/publication/291521725_Nesne_Iliskileri_Kurami
- Volkan, V. (2009). *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. Medine Banu Büyükkal (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Özer Ozankaya (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: USAK Yayınları.